

بازنگری مجدد در سیمای کتاب

○ فرهود جلالی کندلوسی

خوانند در قرآن مجید می‌فرماید: «تُرَكَّبُوهُمْ وَبَيِّنْهُمْ الْكُتَابَ وَالْحِكْمَةَ» یعنی آسان‌سازی در ترکیه درون و تعلیم کتاب و حکمت است. کتاب آینه‌ای است که بخش اعظم ره‌افورد تمدن‌های متمدن‌کار تاریخ را به نمایش می‌گذارد و وارث هرگونه تلاش بشری است. کتاب مانند قله‌ای است که می‌توان بر فراز آن ایستاد و با نام جامع بشری همسر خود و همچنین با اسلحه‌های آینده هم‌زمان شد. کتاب جویندگان نشسته را به چشمه علم و معرفت و فرهنگ رهنمون می‌سازد و چراغ راه همه انسان‌هاست. منبع الهام و شهود و رسالت آفریاست. یکنه وسیله تعلی‌بخش هویت هر جامعه یعنی فرهنگ آن است. اگرچه عناصر دیگری در راه اعتلای فرهنگ می‌توانند نقش کتاب را ایفا کنند، اما به نوبتی کتاب نخواهد شد و نمی‌تواند جای آن را بگیرد.

حال با آنچه که پیش از این ذکر شد به معرفی و نقد و بررسی این اثر می‌پردازیم. این کتاب در قطع وزیری و با جلد رنگی در ۳۳۶ صفحه تدوین گردیده است که علاوه بر مقدمه دارای پنج بخش جداگانه‌ای نیز می‌باشد.

مقدمه کتاب با این شعر معروف جامی «خس کجج تجملی کتاب است فروغ صبح ثانی کتاب است» شروع شده و فرسه صفحه تنظیم شده است که در آن ابتدا به اهمیت کتاب، تاریخچه چاپ و نشر و همچنین فولاد مطالعه، روش مطالعه و در پایان به انگیزه نگارش و تدوین کتاب پرداخته است. پایان‌بخش مقدمه نیز اشعار جامی است.

ساختار و اندیشمندان می‌توانند معمولاً در مقدمه، به انگیزه مؤلفه چگونگی انجام کار (تألیف)، مشکلات در حین اجرای کار... مراحل کار، ساختار خود اثر، تشابه یا تفاوت این اثر با سایر اثرهای مشابه و نمایی کلی از آنچه که در کتاب آمده است پرداخته می‌شود. اما مؤلف محترم در این مقدمه بیش از همه به انگیزه نگارش پرداخته است و به سایر موضوعات هیچ‌گونه توجهی ننموده است و جالب آن است که در صفحه ۱۷۹ این اثر نیز مؤلف محترم تعریفی از مقدمه به شرح ذیل ارائه نموده است: «هر مقدمه نویسنده درباره موضوع کتاب و گستره مباحث و روش تنظیم آن سخن می‌گوید... محتوای مقدمه بررسی کلی موضوع کتاب است.»

بخش اول کتاب با عنوان آیات و روایات تنظیم گردیده است. ابتدا دو آیه از کلام الله مجید درباره اهمیت قلم و نویسندگی آورده شده و سپس به اخلاص و روایات و سخنان رسول اکرم (ص) و امام‌المطهر (ع) پرداخته شده است که مشتمل بر بیست و پنج حدیث به همراه ترجمه آنهاست. نه حدیث از رسول اکرم (ص) است که حدیث از مولای متقیان امام علی (ع) و شش حدیث از امام جعفر صادق (ع) درباره اهمیت گفتن قلم، خرد سخنان حکیمانه نوشتن و کتاب آمده است.

از آنجا که قرآن مجید کتاب آسمانی و چراغ راه هدایت بشر است توجه بسیار زیادی به کتاب دارد. علاوه بر آیات ذکر شده آیات قرآنی دیگری نیز وجود دارد که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم در مورد کتاب و اهمیت آن است و این بخش فقط آن می‌باشد. در اینجا به چند آیه در این باره اشاره می‌شود.

سوره بنی‌اسرائیل، آیه هفتاد: قُلُوبُكَ يَرْقُونَ كَلِمَاتِهِمْ وَلَا يَقْلِقُونَ قَلْبًا. «چس آنان بخوانند کتاب خود را تا ستم نشوند.»

- سیمای کتاب
- هدای ربانی
- سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی-۱۳۸۰

سوره ابراهیم، آیه یک: *کتاب أنزلنا لیک لتخرجنا من الظلمات إلى النور*. «کتابی است که فرستادیم به سوت با یرون آری مردم را از تاریکیها به سوی نور».

سوره کهف آیه یک: *لحملة الی أول علی عبدک کتاب ولم یجعل له نورا*.

«سپاس خدایی را که فرستاد برنده خوش کتاب را و قرار نداد برای آن نجی را».

سوره یونس، آیه نود و سه: *فسلّ اللین یقرین کتاب من فیک فبجاک الحق من ینک*.

«سپس بیست آنرا را که می خواند کتاب را پیش از تو همانا بیاید حق ترا از پروردگارت».

به طور کلی هر مقاله‌ای پیرامون کتاب که به دست مؤلف رسیده است در کتاب آمده است و اگرچه مقالات دارای نظم خاصی نیست و موضوعات فصل را دچار آشفتگی نموده است اما هر یک از مقالات بختیوی تهیه شده است

افسوس که سهم بزرگان ایرانی در بخش گفتار بزرگان این کتاب ناچیز دیده شده است چون امام خمینی (ره)، دکتر شریعتی، شهید مطهری، علامه طباطبائی... سخنان حکیمانه‌ای درباره کتاب و مطالعه دارند که متأسفانه مؤلف محترم در این خصوص چندان همت به خرج نداده است

بخش دوم کتاب به گفتار بزرگان درباره کتاب و باستانهای گونه در این باره اختصاص دارد. جملات حکیمانه‌ای از ابوالحسن علی بن الحسین موسوی ابن ابریس حلی، محمدرضا حکیمی، شوینپور، آناول فرانس، ابراهم لیکنان، ارنست همینگوی، سرفلما، چارلز دیکنز و... نقل شده است. در این بخش که یکی از مهم‌ترین قسمتهای این کتاب است، سخنان بسیار زیبایی جمع آمده است. افسوس که سهم بزرگان ایرانی در بخش گفتار بزرگان این کتاب ناچیز دیده شده است چون امام خمینی (ره)، دکتر شریعتی، شهید مطهری، علامه طباطبائی... سخنان حکیمانه‌ای درباره کتاب و مطالعه دارند که متأسفانه مؤلف محترم در این خصوص چندان همت به خرج نداده است. ضمن آنکه بسیاری از بزرگانی که از آنان یاد کرده است از آنجا که خوانندگان خاصی ممکن است شخصیهایی ذکر شده را شناسند اما بسیاری از خوانندگان تفشار شناسایی بیشتر بزرگان را دارند که مؤلف محترم توضیحاتی از مورد آن بزرگان حتی در بی‌نوشت نیورده‌اند.

بخش سوم در قالب اشعار تنظیم شده است. این بخش شامل اشعاری از شعرا ایرانی از جمله حافظ،

جامی، ملک‌الشعراء بهار، ایرج‌میرزا شهباز و... درباره کتاب است این فصل کتاب خوب ندوین شده و اشعار زیبا و مناسب انتخاب گردیده است.

بخش چهارم «هرین‌ها» در حوزه کتاب است از قبیل *کهن‌ترین متن*، *قدیمی‌ترین متن چاپی*، *اولین کتاب چاپی*، *قدیمی‌ترین کتاب خطی*، *بزرگترین کتاب به لحاظ اندازه*، *مفصلترین مجموعه چاپی* در جهان و...

متأسفانه در این قسمت طبرقم اینکه موضوعات خوبی انتخاب گردیده است اما به لحاظ موضوعی نظم خاصی مشاهده نمی‌شود و تاخر در ترتیب موضوعات نیز دچار آشفتگی است. مثلاً در قسمتی از این فصل بزرگترین کتاب را به لحاظ اندازه مورد بررسی قرار می‌دهد (ص ۱۶) و سپس به مفصل‌ترین مجموعه و جامع‌ترین فرهنگ لغت می‌پردازد و پس از آن کوچکترین کتاب مورد بحث قرار می‌گیرد. یا در همین قسمت به قدیمی‌ترین نقشه و گزانتین اطلس و نشریات می‌پردازد که چندان ارتباطی با کتاب ندارد. علاوه بر آن بهتر بود که در این بخش بهترین‌های کتاب در کشور ایران نیز پراخته می‌شد. نکته دیگر اینکه از منابع مورد استفاده این فصل هیچ ذکری به میان نیامده است.

فصل پنجم کتاب که با عنوان *گفتارهای درباره کتاب و کتابخانه و کتابخوانی* تنظیم شده است. مجموعه مقالاتی است از صاحب نظران درباره کتابخانه تخصصی چون *محمود مصباح پوری سلمانی*، *احمد سمعی*، *عبدالحسین آرزگ*، *آرد اوپوری* و...

پوشی از مقالات این بخش به قرار ذیل است:

پیدایش کتاب / محمود مصباح

تاریخ چاپ / محمود مصباح

پیدایش کتابخانه / محمود مصباح

کتاب و کتابخانه / آرد اوپوری

چه کتابهایی را باید خواند / آرد اوپوری

روش استفاده از کتابخانه / هادی رفیعی

بزرگترین کتابخانه‌های جهان / پوری سلمانی و فروردین راستین

ویرایش چیست و ویراستار کیست؟ / احمد سمعی و...

آنچه که در این فصل جای اهمیت است این است که فصل حاضر نیز مانند فصل قبلی دچار آشفتگی در ترتیب مقالات است. مقالات نه به لحاظ موضوعی، نه به لحاظ تاریخی نه به لحاظ نام مؤلفه از هیچ الگوی خاصی پیروی نمی‌کنند. عدم ساخت مقالات به خوبی مشاهده می‌شود به همین علت فصل را از راه و هدف خود دور می‌کنند. مثلاً چند مقاله اول به صورت تاریخی تنظیم شده است مانند اختراع کاغذ، پیدایش کتاب، تاریخ چاپ، پیدایش کتابخانه و سپس چند مقاله با موضوعات دیگر آمده است و مجدداً در صفحه ۲۸۹ مقاله‌ای با عنوان «مرحله چاپ» آمده است که برخلاف طبقه‌بندی قبلی است. بسیاری از مقالات پیرامون موضوعاتی است که در شکل‌گیری کتاب تأثیر مستقیم دارند مانند کاغذ، چاپ... برودن به سایر عوامل شکل‌گیری کتاب مانند طراحی، صحافی، لیتوگرافی... ضروری است که در این کتاب کمتر بیان پرداخته شده است به منظور کلی هر مقاله‌ای پیرامون کتاب که به دست مؤلف رسیده است در کتاب آمده است و اگرچه مقالات دارای نظم خاصی نیست و موضوعات فصل را دچار آشفتگی نموده است اما هر یک از مقالات بختیوی تهیه شده است. نکته دیگر اینکه مؤلف محترم هیچ گونه اشاراتی به منابع و یا چگونگی جمع‌آوری مقالات فوق‌الذکر ننموده است که امید است در چاپ بعدی اصلاح گردد. به منظور کلی انتظار این است کتابی که به سیمای کتاب می‌پردازد به موضوعات مختلف در حوزه کتاب توجه داشته باشد خصوصاً کتاب را از جهات مختلف، اهم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی... در داخل و خارج بگرداند اگرچه هر نوشته‌ای که درباره کتاب، این چراغ هدایت و درخشان حل وسیله گمراهی باشد. در جای خود بازنگی است. این اثر نیز در جای خود قابل توجه و همت مؤلف محترم درخور تحسین است. اما ضرورت باز نگری در سیمای کتاب احساس می‌شود.

پاورقی:

۱. آیه یک از سوره قلم و آیه چهار از سوره قلم